

Religie en zingeving.

1. HOORCOLLEGE 1) SLACHTOFFERSCHAP EN DADERSCHAP.

1.1 CRISIS.

- Crisis.
  - Crisis = een urgente situatie die vraagt om oordeel en actie.
    - > Negatieve crisissen: *Bv. Vluchtelingen crisis, financiële crisis, etc.*
    - > Positieve crisissen: *Bv. Een huwelijksaanzoek.*
      - » Situaties waarbinnen je gedwongen wordt een oordeel te maken en ernaar te handelen.
      - » Het is een urgente situatie waarbij je moet antwoorden en je moet ernaar handelen.

- Onderscheiding.
  - Onderscheiding = het proces van omgaan met een crisis.
    - (1) Zien wat er aan de hand is.
      - » *Bv. Wie vraagt je ten huwelijk, de situatie bekijken.*
    - (2) Kiezen, een oordeel vellen.
      - » Jouw overtuiging in verband brengen met de situatie.
      - » *Bv. Ik wil nog niet trouwen, ik wil wel trouwen.*
    - (3) Handelen: het oordeel uit zich in een actie.
      - » *Bv. Ga je trouwen met die persoon of niet: zeg je 'ja' of 'nee'.*

- Drie dimensies van onderscheiding.
  - (A) Persoonlijke dimensie:
    - > *Bv. Wil ik trouwen met deze persoon? Ben ik gelukkig? Wil ik dit? Etc.*
  - (B) Gemeenschappelijke dimensie:
    - > *Bv. Wat zouden mijn vrienden ervan denken als ik met deze persoon trouw, wat zijn de pro's en contra's, etc.*
    - > Ook hier kan je in een crisissituatie komen: je gaat moeten oordelen en keuzes maken of je rekening houdt met de mening van je vrienden, ouders, etc.
  - (C) Maatschappelijke dimensie:
    - > Dit is nauw verbonden met de politiek.

1.2 ETYMOLOGIE & SEMANTISCH VELD.

- Crisis.
  - Grieks: Krisis.
    - > Scheiding, oordeel, beslissing, meningsverschil, dispuut.
    - > Dia-krisis: onderscheiding.
  - Van Proto-Indo-Europees: **kreh(i)*: 'ziften', '(af)scheiden', '(ver)delen'

- Onderscheiding = onder-scheiden.
  - Van Proto-Indo-Europees: **skneid*: 'snijden', 'slijten', 'ontleden', '(ver)delen'

1.3 ETYMOLOGIE VAN CRIMINALITEIT.

- Het is van dezelfde stam als crisis: *Kreh(i)*.
- Grieks: Kríma.
  - > Oordeel, beslissing.
- Latijn: Crímen.
  - > Oordeel, beschuldiging.
  - > Datgene waarvan men wordt beschuldigd.
  - > En dus: Misdrijf.

1.4 CRIMINALITEIT, CRISIS EN ONDERSCHIEDING.

- Criminaliteit als situatie vraagt om een oordeel/onderscheiding.
  - > Er moet op een of andere manier gereageerd worden op de situatie. Voor je dit kan doen moet je weten wat er aan de hand is.
- Je gaat een antwoord moeten geven op alle 3 de dimensies.
  - > Persoonlijke dimensie, gemeenschappelijke dimensie, maatschappelijke dimensie.

- Criminaliteit is vaak het product van een crisis van de gemeenschap, en het resulteert ook in een crisis van de gemeenschap.
  - > *Bv. Je komt uit een disfunctioneel gezin en pleegt criminaliteit. Of je pleegt criminaliteit waardoor je gezin uit elkaar valt.*
- Niet alle vormen van schade zijn misdrijven.
  - > Het is pas een misdrijf als het bij de wet verboden wordt.
  - > *Bv. Vreemdgaan heeft ook schade maar wordt niet door de wet beschouwd als een misdrijf.*
  - > De maatschappij bepaald vaak in zekere maten wat toelaatbaar is en wat niet.
    - » Dit is dus de taak van de maatschappelijke dimensie.
- Dimensies van oordeel/onderscheid over de criminaliteit:
  - (1) Strafrechtelijke dimensie:
    - > Gestroomlijnde manier van zien, oordelen, handelen.
  - (2) Criminologische dimensie:
    - > Je gaat met heel veel verschillende brillen kijken naar het fenomeen: antropologisch, sociologisch, forensisch, etc.
    - > Wat is wettelijk en wat is niet wettelijk?
  - (3) Ethische dimensie:
    - > Andere manier om een oordeel te vellen over gedragingen: wat is goed en wat is kwaad?
    - > En dus niet vanuit het kader 'wat is wettelijk, wat is niet wettelijk'.
    - > Niet elke wetsovertreding is slecht.
  - (4) Existentiële dimensie:
    - > Als je geconfronteerd wordt met een situatie die we later interpreteren als een situatie van een crimineel feit, kan je niet de hele betekenis van de gebeurtenis vatten door één van bovenstaande manieren.

1.5 DADERS EN SLACHTOFFERS.

- Dader en slachtoffer als kernbegrippen binnen de huidige criminologie.
  - > Vandaag de dag is het evident als we het hebben over criminaliteit (daders), we ook spreken over slachtoffers.
- Criminaliteit als deviance.
  - Vroeger (1970) werd criminaliteit gezien als deviance (afwijkend).
    - > Een dader was iemand met een alternatieve levensstijl, afwijkende gedragingen stelde, etc.
    - > Een dader werd gezien als anders dan de normen die in de maatschappij heersten.
- Opkomst victimologie.
  - Door de opkomst van de victimologie kregen slachtoffers meer aandacht (ook in het rechtsgebeuren).
  - Het onderwerp van de victimologie is sterk veranderd:
    - > 1950: Het ging niet over de processen van victimisatie maar het ging over: in hoeverre slachtoffers schuld hadden in de misdrijven die ze overkwamen.
      - » *Bv. Je loopt heel laat op straat het is je eigen fout als je verkracht wordt.*
    - > 1970: Begon het onderwerp sterk te veranderen. Men ging meer aandacht geven aan het perspectief van de slachtoffers.
- Opkomst van het herstelrecht.
  - Bij de opkomst van het herstelrecht werd er een duidelijk onderscheid gemaakt tussen slachtoffer en dader.
- Opkomst van slachtofferorganisaties.
  - Slachtofferhulp Nederland (in 1984).
  - Victim Support Europe (in 1990).
- ⇒ Dit allemaal is louter een illustratie om aan te tonen dat de categorieën dader en slachtoffer nog niet z'n hele oude ontwikkeling is.
- ⇒ Het doel van deze les is dan ook daderschap en slachtofferschap bekijken.

1.6 DADER-EN SLACHTOFFERSCHAP ALS ZEROSUM GAME.

- Zerosum wedstrijden zijn wedstrijden waarbij er altijd een winnaar of verliezer is.
  - > Bv. *Weddenschappen, tenniswedstrijden, etc.*
- Link ouderschap en slachtofferschap en zerosum-games:
  - Er is geen winnaar zonder een verliezer.
  - Er is ook geen slachtoffer zonder een dader.
  - Ook komt het vaak voor dat sommige daders vroeger zelf slachtoffer zijn geweest.
    - > Als dit gebeurd hebben we de neiging om het als een verzachtende omstandigheid te zien.
- Omgekeerd evenredig.
  - Hoe meer je slachtoffer bent, hoe minder je in de daderrol wordt beschouwd.
  - Hoe meer je dader bent, hoe minder je in de slachtofferrol wordt beschouwd.
  - ⇒ Maar het is eigenlijk moeilijk te denken dat iemand heel hard slachtoffer of dader is.
  - ⇒ We kunnen niet zo zwart-wit denken.
  - ⇒ Bv. *Tijdens een ruzie kan je niet de ene persoon als dader beschouwen en de andere als slachtoffer, ruzie maak je met twee dus je bent allebei zowel dader als slachtoffer. Tijdens ruzies kunnen de meeste mensen het snel oplossen omdat ze toegeven wat ze fout gedaan hebben en weten dat ze ook in fout zijn. Als je tijdens een ruzie u partner als dader gaat benoemen dan gaat het ook niet oplossen.*

1.7 DADER/SLACHTOFFER-SCHULDIG/ONSCHULDIG.

- De begrippen schuldig en onschuldig lijken samen te hangen met de begrippen dader en slachtoffer.
- Wat gebeurt er voor we deze categorieën op mensen hun hoofd gaan plakken?
- Wat betekent het begrip schuld:
  - Strafrecht: verschillende inzichten mogelijk:
    - > De schuldvraag moet beantwoord worden: Je wordt schuldig bevonden voor de feiten die je gedaan hebt.
    - > Moreel bestanddeel van een misdrijf: Hoe verhoudt de persoon zich tot deze handeling?
      - » Hoe verhoudt de persoon zich tot deze handeling?
      - » Schuld heeft te maken met de innerlijke houding van de dader t.o.v. de daad
    - > Materieel: feit dat omschreven is in de strafwet.
  - Forensische psychologie: schuldbesef.
    - > Heeft deze persoon wel schuldbesef?
  - ⇒ M.a.w. de innerlijke houding van de handelende persoon voor, tijdens en na het misdrijf.
- F. Nietzsche formuleerde een andere betekenis.
  - Hij probeerde de begrippen terug te brengen naar een meer oorspronkelijke betekenis.
  - Dit is volgens hem iets dat niet uit ons gevoel en besef verder komt maar het heeft historisch te maken met de relatie tussen een schuldeiser en schuldenaar.
  - Dit door het inzicht: *'Mensen hebben een geheugen en zijn geen dieren, niet primair meer, ze kunnen beloftes maken, etc.'*
    - ⇒ Stelling: Alle relaties die we hebben in ons leven gaan over schuld.
- Schuld als kenmerk van onze relaties.
  - Algemeen:
    - > We zijn elkaars schuldeisers en schuldenaars
    - > We zijn elkaar iets verschuldigd omwille van de relatie
    - > Er is meestal een vorm van wederkerigheid, maar zonder berekening
    - > Fouten creëren schuld
    - > Belofte maakt schuld
  - Voorbeelden
    - > Tussen mensen (ouder-kind, vriendschap, huwelijk,...).
    - > Tussen mensen en gemeenschappen (sociale zekerheid, mensen- en burgerrechten,...).

➤ Illustratie:

- *Jongen krijgt op zijn 21ste verjaardag een rekening van zijn ouders met alle rekeningen die de ouders hebben betaald voor hem.*
- We staan op een of andere manier in de schuld, naar ouders toe, vrienden toe, vooral bij u ouders (school, emotioneel, ziekte,...).
- De relaties tussen ouder en kind is een relatie van verschuldigd zijn, het kan ook een soort dankbaarheid zijn.
- We begrijpen allemaal dat wat de vader doet in de anekdote, dat dat gek is. De voornaamste reden waarom men dat niet doet is omdat de vader er vroeger zelf voor had gekozen om een kind te krijgen. De vader is in zekere zin dus ook goede zorg verschuldigd aan zijn zoon.
- Het feit zelf van een kind te hebben maakt dat je u kind dingen verschuldigd bent.
- In de meeste relaties heeft dat verschuldigd zijn een zekere wederkerigheid
- Ouder kunnen zeggen als je veel weg bent, 'dat is hier geen hotel he' ze willen er eigenlijk mee bedoelen dat ze niet willen dat je hier bent als uitvalsbasis, ze willen iets krijgen
- Fouten creëren schuld. Cruciaal in de opvoeding van kinderen is dat belofte schuld maakt
- Het feit dat we belofte kunnen maken, wilt ook zeggen dat we schuld kunnen maken.

➤ Al deze bedenkingen zijn toepasbaar op al onze relaties.

- Bv. Imke is ziek en vraagt mijn notities van de les. De relatie die we hebben verwacht dat ik dat geef. Als er een te groot onevenwicht groeit, als ik die niet geef aan haar, dan verstoort dit de vriendschap op lange termijn.
- Je trouwt en na een paar jaar krijgt je partner een ongeluk en is extreem zorgbehoevend. Jij moet dus altijd zorgen voor je partner en je partner kan dat niet doen voor jou. Toch zijn er gevallen waar men toch bij de zorgbehoevende partner gaat blijven omdat ze die belofte bij de trouw nu eenmaal gemaakt hebben.

1.8 CRIMINALITEIT EN SCHULD.

- Een tumultueuze relatie tussen een vrouw en haar man met veel verbale agressie vooral komend van de man naar de vrouw.
- De vrouw heeft er genoeg van, ze kan het niet meer aan:
  - > Scenario 1: Vrouw pakt haar koffer en vertrekt
  - > Scenario 2: Vrouw gaat expres vreemd om de man te laten voelen om de zwakkere te zijn
  - > Scenario 3: Emotionele opwelling, vrouw neemt mes en bedreigt de man = strafbaar.
  - > Scenario 4: Emotionele opwelling, vrouw neemt mes en bedreigt de man, man probeert mes af te pakken en word in de hand gestoken = nog meer strafbaarder als scenario 3.
  - > Scenario 5: De vrouw vermoordt de man onder emotionele opwelling.
- ⇒ Vanaf scenario 3 zijn het strafbare handelingen. Toch kan het existentieel meer schade geven aan de man als de man een sms krijgt met daarin de woorden dat zijn vrouw hem aan het bedriegen is, dan het feit dat de vrouw even met een mes naar hem wijst.

1.9 WAT GEBEURT ER IN HET STRAFRECHT.

- 1) Men gaat een selectie maken van bepaalde handelingen die een bepaalde categorie van schuld teweegbrengen.
  - > De schuld is strafrechtelijk.
- 2) Men gaat de labels plakken van daders en slachtoffers.
  - > De vrouw is dader en de man is slachtoffer. Ook al is de vrouw al jarenlang slachtoffer van verbaal geweld. De vrouw wordt beschuldigd van bedreiging met het mes. De man wordt niet beschuldigd en wordt dus beschouwd als slachtoffer.

➤ Wat zijn hiervan de gevolgen:

- A) Fixatie van de posities:
  - > Slechts één schuldeiser en één schuldenaar: abstractie van ingewikkelde wederzijdse relaties van verschuldigd-zijn.
- B) Opleggen van victimiserende dwangmaatregelen.
  - > Dit veroorzaakt opnieuw extreme situaties van schuld.
- C) Strijd om het slachtofferschap.
  - > Wie heeft het recht om schuldeiser te zijn is een machtsstrijd.

1.10 LAATSTE REFLECTIE: HEREN EN SLAVEN.

- Verwijzen naar Nietzsche, Hij zou over (c) iets interessant gezegd hebben. Hij maakt onder meer in zijn boek een onderscheid tussen wat hij noemt een herenmoraal en een slaven moraal. De mensheid bestaan uit sterken en zwakken. De sterke zijn de heren en de zwakke zijn de slaven.
- Hij refereert terug naar de tijd waar het volgend hem een strijd is tussen iedereen. De heren zijn de sterken en de slaven worden overwonnen. Zowel de slaven als de heren hebben een eigen moraal.

- De herenmoraal is een moraal dat ze superieur zijn en niemand kan hun iets maken. Ze hebben macht en kunnen geven en nemen wat ze willen
- De slavenmoraal, volgens hem valt het christendom hieronder. De zwakken die zielig doen, mensen die eigenlijk proberen om toch nog macht te verwerven door hun zwakheid op de voorgrond te plaatsen.
- Volgens hem was het een soort van list van de zwakken omdat ze tegen de heren zeiden dat ze zich schuldig moesten voelen omdat de heren de zwakken 'pijn' gedaan hebben.

- Als Nietzsche zou terugkomen, zou hij zeggen dat er nu enkel maar zwakken zijn en dat iedereen slachtoffer wil zijn. Hij zou zeggen dat er nu in onze samenleving een slavenmoraal is. Alle etnische minderheden enzo zouden volgens hem zwak zijn.

- Hij heeft misschien een punt als hij zegt dat de manier waarop we ons strafrecht vandaag organiseren, dat iedereen een slachtoffers wil zijn, (= cultivering van slachtoffer) want door zich in de slachtofferrol te wentelen kan men macht krijgen over een bepaalde persoon.

2. HOORCOLLEGA 2) WOEDE.

2.1 INLEIDING.

- Vorige week: voorafgaand aan de criminalisering (het toekennen van schuld in strafrechtelijke zin) is er in menselijke relaties al een hele 'economie van de schuld'.
  - > Het kleven van een etiket: we zijn elkaar van alles verschuldigd.
  - > Zo worden we elkaars schuldeiser en schuldenaar.
- Aspecten van 'criminalisering':
  - > Negatieve aspect: fixatie van dader/slachtoffer-posities, victimiserende dwangmaatregelen, cultivering van slachtofferschap.
  - > Positieve aspect: noodzaak om in te grijpen bij ernstige handelingen.
- Vandaag: Er gaat nog iets anders vooraf aan het strafrechtelijk ingrijpen, in het geval van handelingen die relaties ernstig verstoren: woede.

➤ Woede.

- We zijn slecht in kwaad zijn.
- We hebben als mensen problemen met woeden.
- Maar wat is het eigenlijk kwaad zijn, woede voelen?

2.2 DEFINITIES VAN WOEDE.

- Er bestaan verschillende definities voor woede:
  - OED: 'Anger is a strong feeling of annoyance, displeasure, or hostility.'
  - CED: 'Anger is a strong feeling that makes you want to hurt someone or be unpleasant because of something unfair or unkind that has happened.'
  - APA: 'Anger is an emotion characterized by antagonism toward someone or something you feel has deliberately done you wrong.'
- We halen deze verschillende definities aan omdat ze eigenlijk niet zo veel betekenen.
  - > De definities helpen ons niet om na te denken over woeden
- Deze On-precisie komt omdat we er zelf ook gewoon niet scherp naar kijken.
  - > Het is een emotie waar we moeite mee hebben.
- Om het te kunnen begrijpen moeten we terug in de tijd.

2.3 TERUG NAAR HET OUDE ATHENE

- Daar hadden ze wel verstand van woeden.
- De Atheners wisten duidelijk waarom ze straffen.
  - > Als je vandaag de dag de straat opgaat en vraagt: Waarom is er een gevangenisstraf?
  - > Mensen weten het eigenlijk niet goed. We weten niet waarom we straffen.
  - > In Athene wisten ze dat wel: omdat we kwaad zijn.
    - » Als je ergens slachtoffer van werd, diende je een aanklacht in. De dader en slachtoffer pleite hun eigen zaak voor een rechter en een jury die uit duizenden personen bestond.
    - » Wat er op het spel stond was eer.
    - » Woede is hetgeen erop wijst dat iemand in zijn eer geschaad is.
    - » Goed zijn voor je vrienden, en je vijanden moet je pijn doen. Ze hebben je iets aangedaan en betaald ze terug met gelijke munten.
    - » Grieken: vijanden schaad je.
- Wij zijn te christelijk geworden om dat te begrijpen.
  - > Als we boos zijn proberen we het te beleven zodat we anderen niet pijn doen. Het komt door ons goed geweten.

2.4 ARISTOTELES' DEFINITIE VAN WOEDE.

➤ Aristoteles (384-322 v.Chr.)

- Schreef het boek: Retorica & Ethica Nicomachea
  - > Dit boek ging over hoe je moest spreken op een overtuigende manier.
  - > Hij bespreekt in dit boek ook de woede.
    - » Je moest de jury in een proces overtuigen van de woede die je had.

- De definitie van Woede volgens Aristoteles:
'Een met pijn gepaard gaande drang tot manifeste vergelding van een manifeste geringschatting van iemand zelf of van wie of wat hem aanbelangt, door mensen wie het niet past zo iets te doen' (Retorica, II.3.2).

- Dit is een definitie die zeer specifiek is.
- Er wordt duidelijk ook gezegd wat je wil doen als je boos bent: vergeling (=wraak nemen).
- Zegt ook waarom je boos bent: het is een geringschatting.
- Degene op wie je boos wordt, wordt gespecificeerd.

⇒ Alle gevallen van woede kunnen we onderbrengen in deze definitie.

2.5 ELEMENTEN VAN ARISTOTELES' DEFINITIE.

(A) Woede is een drang of een verlangen.

- » Woede is niet statisch maar dynamisch.
- » Het is altijd ergens op uit: het wil iets bereiken, bewerkstelligen.

(B) Woede is onplezierig.

- » Het gaat gepaard met pijn.
- » Het is een reactie op iets vervelend. Het is een naar gevoel: het is pijnlijk.

(C) Gericht op vergelding.

- » Wat wil het tewerkstellen: vergeling
- » Het is gericht op diegene die iets slechts heeft gedaan ook pijn te laten voelen.
- » Daar zit ook een aspect van genot/plezier in: een kwade actie op de andere toe te brengen zodat die ook pijn voelt.
- » Zo wordt woede een reactieve emotie die iets terug wil doen.

(D) Woede is een reactie op een heel specifieke soort van pijn: op geringschatting.

- » De feitelijke uiting van de mening dat het een of ander niets waars is.
- » Het is iets niets serieus nemen; als je iemand zo behandelt dan gaat hij net boos worden.
- » Anderen het gevoel gevend dat ze niet serieus genomen worden.
- » Bv. Minachtig doen tegen mensen/ beledigen/ pesten: iemands wensen dwarsbomen (tegenwerken dat hij iets zou hebben niet omdat jij het wil maar om de ander te dwarsbomen).

(E) Geringschatting van wat dan: Van jezelf of van wat je van waarde acht.

- » We identificeren ons met dingen. Op het moment dat we dan niet serieus genomen worden, worden we kwaad.
- » Bv. wanneer een bepaald personage sterft in een serie.
- » Het hoeft niet enkel over personen te gaan.

(F) Wie doet het dan: Door iemand die niet beaamt je gering te schatten.

- » Woede wordt niet opgewekt door terechte vergelding.
  - > Als jij het gevoel hebt dat je het verdiend, word je niet boos.
  - > Het gaat erover dat je het echt zelf vindt dat je het verdiend.
- » Woede wordt niet opgewekt door handelen dat iemands legitieme belang dient.
  - > Bv. *Aanvaller die door de andere speler heel de tijd wordt gestamd. Maar men neemt hem serieus en gaat dan proberen niet kwaad te worden.*

⇒ De definitie van Aristoteles laat ons toe veel aspecten van kwaadheid te begrijpen.

⇒ Woede is niet louter enkel een emotie.

2.6 REDE EN EMOTIE IN DE WOEDE.

➤ De woede legt een probleem bloot:

- *"With rare exceptions, cases of punishment in Athens were directed at resolving a problem that had arisen between two people and that were **identified** when someone said he was angry"* (Allen 2003, 5).

➤ De rede ziet de geringschatting, de emotie gaat er vervolgens mee vandoor:

- De emotie van de woede, "is te vergelijken met haastige bediendes, die voordat ze alles wat wordt gezegd gehoord hebben, naar buiten rennen en zich vervolgens in de opdracht vergissen, of met honden die iedere keer aanslaan bij het minste of geringste geluid, zonder dat ze gezien hebben of het het een vriend is" (*Ethica Nicomachea*, VII.6.1).

- > Door de rede zien we dat we worden beledigd of geringschat.
- > Kwaadheid is er meteen. Soms raak je dan je redelijkheid kwijt.

- Er bestaat dus zoiets als redelijke woede
  - Kwaad zijn op “de juiste persoon, in de juiste mate, op het juiste moment, om de juiste reden en op de juiste wijze” (*Ethica Nicomachea*, II.9.2).
    - > Het is niet alleen goed om soms kwaad te zijn, maar het is ook fout om soms niet kwaad te zijn.
    - > In tal van situaties moet je kwaad zijn.

2.7 DE DYNAMIEK VAN DE WOEDE.

- Woede is afhankelijk van de context.
- Wat verergert onze woede/kwaadheid:
  - Deprivatie.
    - > Mensen die pijn hebben/jonger zijn.
  - Vriendschap.
    - > Het heeft te maken met wie je in relatie staat
    - > Wordt makkelijker kwaad op vrienden dan op vreemden.
    - > Stel je voor een vriend neemt je niet serieus, word je bozer als een vreemden het doet.
  - Sociale context.
    - > Het maakt heel erg uit wie erbij is.
    - > Als je wordt beledigd en er zijn er vreemden rond, is het niet zo erg als dan wanneer er familie of vrienden rond je zijn.
- Wat verminderd onze woede/kwaadheid:
  - Intentie, onwetendheid, passie:
    - > Als iemand het niet zo bedoelde, worden we minder kwaad.
    - > Hij zei iets beledigend maar was niet zo bedoeld zullen we minder boos zijn dan wanneer hij het echt kwetsend bedoeld.
  - Erkenning en excuses:
    - > Op het moment dat persoon zich verschuldigd.
    - > Laten onze woede varen, doordat we genoegdoening vinden in het verdriet dat de ander ervaart.
  - Tijd:
    - > Boosheid is een momentele emotie.
    - > Het is niet van eeuwige duur.
    - > We kunnen wel overgaan in haat.

2.8 WOEDE EN HAAT.

- Het zijn 2 totaal verschillende emoties.
- Kwaadheid kan een oorzaak zijn van haat: Maar kwaadheid verandert niet zomaar in haat.
- Verschillen tussen woede en haat:
  - A. De *oorzaak* van woede en haat.
    - > ‘Boosheid komt voort uit wat de persoon zelf wordt aangedaan, vijandschap ontstaat ook zonder persoonlijke krenking: om iemand te haten is het al genoeg hem bepaalde eigenschappen toe te schrijven’ (*Retorica*, II.3.4).
    - > *Bv. Jodenhaat: je gaat aan de jood eigenschappen toeschrijven terwijl de persoon en zijn persoonlijkheid er niet meer toe doen.*
  - B. Het *object* van woede en van haat.
    - > ‘Ook is boosheid altijd gericht op een individu, bijvoorbeeld Callias of Socrates, terwijl haat zich ook tegen bepaalde klassen van personen richt: de dief en de verrader haat iedereen’ (*Retorica*, II.3.4).
  - C. Het *oogmerk* van woede en van haat
    - > Pijn versus kwaad.
    - > ‘Ook kan iemand die boos is door tal van gebeurtenissen worden bewogen tot medelijden, wie haat door geen enkele; want de eerste wil dat zijn slachtoffer op zijn beurt te lijden heeft, de laatste wil hem kapot maken’ (*Retorica* II.3.4).

- > Boze personen willen niet dat er zomaar iets gebeurt met die persoon. Haat ben je ect blij dat er kwaad wordt geschied.

2.9 WOEDE EN ONERSCHIEDING.

- Woede heeft te maken met zien, oordelen en handelen.
  - > Je ziet iets: iemand beledigd je, je beoordeelt dat, en dan zet de woede je aan om te handelen.
- Emoties bevatten ook vaak gedachten; een oordeel (iemand doet iets dat hij eigenlijk niet zou moeten doen).
- Vraag: Hoe moeten we de emotie zelf gaan beoordelen.
  - > Misschien doet de woede ons niet de werkelijkheid zien en tast het ons oordeelvermogen aan. En zet het misschien aan tot een verkeerde vorm van handelen.
  - > Hier hebben verschillende filosofen anders op gereageerd: woede is goed/ woede is slecht.

SENECA	THOMAS VAN AQUINO
<ul style="list-style-type: none"> - Had een negatieve visie op woede. - Iemand is tijdelijk waanzinnig: tijdelijke waanzin. - Er komt niets goeds uit woede. 	<ul style="list-style-type: none"> - Had een negatieve visie op woede. - Je kan woede als iets prijzenswaardig zijn. - Er kunnen goede dingen uit woede komen.
GEMEENSCHAPPELIJK PUNT/ CONSENSUS TUSSEN DE TWEE	
<ul style="list-style-type: none"> - Woede kan ook helemaal fout lopen: onredelijkheid. - Goedheid van de woede hangt af van haar redelijkheid. <ul style="list-style-type: none"> > Maar de vraag is: kan ze redelijk zijn? 	

2.10 CESARE BECCARIA

- Van barbaarse emotie naar rede.
  - > We moeten af van barbaarse emoties en de wil/drang en moeten eigenlijk kijken naar de reden.
- Hij was tegen wraak en vergelding.
- Hij was voor een utilitaristische benadering.
  - > Utilitaristisch bekijken hoe we misdaad kunnen tegengaan.

2.11 MARTHA NUSSBAUM

- Ze bekritiseert woede en vergeving in haar boek.
- Ze zegt zelf dat ze beïnvloed is door Seneca maar probeer het pure afwijzen van emotie te milderen.
- Ze heeft een semi-stoïcijnse positie: emoties zijn niet slecht.
  - » Zo tonen we de betrokkenheid tot elkaar.
- Ze maakt wel een onderscheid tussen goede en slechte emoties.

➤ Ze identificeert 2 problemen van woede:

- A. Woede is gericht op vergelding, maar vergelding is gebaseerd op metafysische nonsens.
  - » De andere pijn doen omdat hij u ook heeft pijn gedaan: deze gedachte is gebaseerd op nonsens zegt ze.
  - » Er is iets in de werkelijkheid dat als iemand iets fout doet die gestraft wordt (karma).
  - » Verwant aan die gedachten; is het dat we elkaar als mensen ook fout moeten aandoen als die persoon u iets heeft aangedaan.
  - » Wij als mens een moeten een soort kosmische balans herstellen.
  - » Maar het maakt de schade niet ongedaan: moeten iets anders doen. Moeten niet naar het verleden kijken maar naar de toekomst (in de richtlijnen van Beccaria).
- B. Geringschatting = ongepaste focus op sociale status.
  - » Geringschatting komt voort uit een cultuur die heel hiërarch was. Waar je slaven had met verschillende klassen en in z'n maatschappij is het logisch dat iemand van een hoge stand niet wil worden geringschat door iemand uit een lagere stand.
  - » Het zijn mensen die wakker liggen van hun eigen sociale status.
  - » De meeste woede is narcistisch.

- Is het volgens haar woede dan altijd slecht?
  - Neen, het heeft een signaal-functie = Overgangswoede.
  - Maar omdat moment moet die woede zo snel mogelijk verdwijnen, zodat de reden het overneemt met de positieve emoties.
- Heeft ze gelijk?
  - 3 bekritiseringpunten van die haar ongelijkheid staven.
  - Men is het wel eens over het feit dat het echt wel fout kan lopen met de woede.

2.12 KRITIEK OP NUSSBAUM

1. Sociale status.

- Is de sociale status zoals zij zegt zo dominerend?
  - Sociale status speelt een cruciale rol in menselijke relaties
    - » Sociale status is cruciaal voor onze menselijke relaties en niet enkel hiërarchische relaties.
    - » *Bv. hoort een andere vriendin spottend over u aan het spreken (je hebt een dikke neus). De meeste mensen gaan er kwaad van worden omdat je in dat geval wordt behandeld als iets lager dan wat je eigenlijk bent. Je bent de vriend van die persoon maar hoort dat je herleid wordt tot iets lager.*
  - Sociale status speelt een cruciale rol bij misdrijven.
    - » Hij handelt alsof die ander zijn leven niet van let was.
    - » De moordenaar behandelt de vermoorde persoon alsof het een object is.
    - » Ook seksuele misdrijven: Persoon wordt behandeld als een lustobject en niet als de persoon die hij effectief is.
  - Categorische imperatief van Immanuel Kant: Handel zo dat je mensen steeds ook als een doel op zich beschouwt en niet louter als een middel.
    - » De ander moet je behandelen als een doel op zich.
    - » Iemand is het opzich waard gewaardeerd te worden.

2. Wat als we nooit kwaad zouden zijn?

- Woede maakt ons tot mens
  - » Voorbeeld van het vreemdgaan: je moet praten. Je moet toekomstgericht handelen.
  - » Athene: En straf is iets doen met die woeden.
  - » Als we geen woede meer voelen, dan zijn we gewoon geen mens meer. Het is een ernstige reactie. Het toont dat je betrokken met op de anderen.
- Zonder die woede is er misschien geen recht.
  - » Misschien is woede de enige basis die we hebben voor onze ethiek.
  - » Als de woede verdwijnt, verdwijnt misschien ook de basis om te oordelen over goed en kwaad en juist en fout.

3. Vergelding.

- Herstelrecht en de kritiek op de vergelding.
  - » Het grote probleem met ons strafstelsel is dat wij willen vergelden.
  - » Het is niet de drang tot vergelden, het grote probleem is de haat.
    - > 'Laat ze rotten' 'maak ze kapot'
  - » Kwaad op de groepen: populisme is een fenomeen van de haat.
- Er zijn 2 manieren om de relatie tussen vergelding en herstelrecht te beschrijven
  - A. Semi-stoïcijnse manier:
    - > Waarom moeten we dader/slachtofferbemiddeling organiseren: omdat ons huidige stafsysteem gebaseerd is op woede, en moeten mensen samenbrengen op moment dat die elkaar zien dan zal die woede wel verdwijnen.
    - > De woede kan nog wel een rol spelen bij het slachtoffer maar zo treedt bemiddeling op.
  - B. Thomistische manier:
    - > Wat wil iemand die slachtoffer is geworden van een misdrijf:
    - > Slachtoffers willen geen vergelding (willen niet dat ze heel hard pijn hebben, maar ze willen antwoorden, willen dat de schade die ze geleden hebben wordt hersteld).
    - > Wij denken dat het een beetje naïeve manier van denken is.
    - > Als dader een of ander vorm van berouw toont (is een vorm van pijn): dat wil het slachtoffer. Dus wil eigenlijk wel een soort van pijn.
      - ⇒ Gaat allemaal over een pijnlijke herinnering teweegbrengen bij de dader.
      - ⇒ Woede speelt dus ook een rol in ons herstelrecht.

- De vraag is dan: wat is de meerwaarde van het herstelrecht
  - > Welk tarief geven we aan mensen; hoeveel is een mens waard, hoeveel is een aanranding waard, etc.
  - > Wij denken dat het herstelrecht daarover het principe heeft erover te handelen.
  - > Herstelrecht zal altijd vergeldend zijn. Het zal een onderhandelende vergelding zijn.

- ⇒ De redelijke correctie op de woede vindt plaats in het herstelrecht.

2.13 TOT SLOT: VERGEVING EN GENEROSITEIT.

- Onderscheid tussen 2 soorten vergeving: kleine en grote vergeving.
  - > Grote VS kleine barmhartigheid.
  - > Voorbeeld van grote barmhartigheid: *ik voel me er niet goed bij dat ik jou pijn moet doen.*

3. HOORCOLLEGE 3) SPIRITUELE DIMENSIES.

3.1 RZL = RELIGIE – ZINGEVING – LEVENSBESCHOUWING.

- Beginnende over de benaming van het vak.
  - RZL is een afkorting van 3 woorden: Religie, Zingeving en levensbeschouwing.
  - Het zijn drie eigenaardige woorden die wijzen op een eigen menselijke zoektocht en een eigen menselijke rationaliteit (tussen alle andere vormen van rationaliteit die we kennen en ook beoefenen).
- Religie > re-ligare / re-legere // persoonlijk: individueel, in relatie, in samen-leven (institutioneel)
  - De oorsprong van het woord: Men gaat ervan uit dat er 2 mogelijkheden zijn:
    - > 2 latijnse werkwoorden: Re-ligare of Re-legere.
      - » Re wijst op een intensief, op een diepte.
      - » Re-legere = Het zoeken naar wat ons echt in de diepte bindt, wat ons in de diepte warm houdt, waar we echt aan gebonden zijn, wat drijft ons in de diepte van onszelf, etc.
      - » Re-legere = Het is een diepe, mijmerende vorm van lezen waardoor dadgene wat we lezen en ontdekken, dieper door te dringen in de betekenis daarvan voor ons leven.
  - Als we beide samenbrengen: doen we eigenlijk een re-lecture van ons leven: zodat we mogen ontdekken wat ons eigenlijk individueel in de diepte bindt.
    - > Wat drijft ons: *Bv. angst, het verlangen om goed te lijken, liefhebben.*
  - Het eigenaardige aan deze dimensie is dat zij dikwijls ook wijst op een relationeel aspect:
    - > Religie beleven we en bespreken we samen.
    - > Wat ons bindt is ook wat ons verbindt met andere mensen.
    - > Het re-legere (herlezen van onze ervaringen) gebeurt vaak ook in gezelschap van anderen.
    - > De vormen van religie zijn ook belangrijk voor ons samenleven.
      - » Wat is er voor ons groep van mense belangrijk.
      - » *Bv. Corona: door wat worden wij gedreven: Door angst, zorg voor de anderen, etc.*

⇒ Religie is een raar woord dat in de eerste plaats niet verwijst naar het institutionele vormen van religie (*Bv. katholieke kerk*), maar eerder naar de dimensie van ons bestaan (er zit iets religieus in ons).
- Zingeving: “Wat is “zin”?”
  - Zin “geven” of zin “ontvangen”? / Ontdekken en maken: ontwaren en kiezen
  - “onderscheiden” – we doen dat samen – verwant met “crisis”
  - Wat bedoelen we met het woortje ‘zin’?
    - > Welke zin, welke richting, welke oorsprong geven wij aan het leven. Wat willen wij met ons leven doen, wat verlang ik te ontdekken in mijn leven?
  - Wij geven zin.
    - > Het is wijzelf die bepalen welke zin wij geven aan ons leven.
    - > Het is ook iets dat we ontvangen, we ontdekken of iets wat andere mensen ons aanbieden, wat andere mensen ons bieden, iets dat ons stimuleert (*Bv. we zien wat andere mensen maken van hun leven en dat stimuleert ons ook zo te gedragen*).
  - Zin heeft die dubbele dimensie van ontdekken en maken (onze ouders, opvoeders, professoren, rijken ons modellen van zin aan.
    - > *Bv. Dat wetenschappelijk onderzoek de moeite waard is, dat het belangrijk is zorg te dragen voor gedetineerde in de gevangenis, dat het belangrijk is zorg te dragen voor jongeren die op de dool zijn.*
    - > Dit is zin geven aan ons leven. Iedereen heeft iedereen van ons gedaan door bijvoorbeeld een studiekeuzen te maken: dit is hetgeen ik in de samenleving naar voor wil treden, dit is iets waarin ik geloof en mezelf aan wil wijden.
  - Ik ontwaak niet alleen: ik begin zin te zien, maar ik kies ook voor een bepaalde zin, ik ga in een bepaalde richting en laat andere dingen vallen.
    - > We kiezen voor een bepaalde zin die we aan ons leven willen geven vanuit de zin die we ontvangen hebben van andere mensen.
    - > Hier hoort het woordje onderscheiden bij.

- Onderscheiden = betekent ontwaren (aan de horizon zien dat er land is), bezig zijn met een land te ontdekken dat ons leven en drinkbaar water zal geven.
  - > Zien we al naar waar we naar het toe aan het gaan zijn?
  - > Het ontdekken dat we in ons leven een zin dragen en maken en voor een bepaalde zin kiezen er vervolgens naartoe gaan.
  - > Dat doen we samen in gesprek met anderen.
  - > Wie bepaald onze zingeving, wie helpt ons daarbij = crisis: ik zit op een punt dat ik uitgedaagd wordt om te beslissen wat ik nu ga doen, welke diepere motieven gaan hier bepalen wat ik nu met mijn leven ga doen.
- Levensbeschouwing: Het leven “be-schouwen” (actief en passief)
  - Het heeft te maken met ons leven als geheel
    - > Waar willen we met ons leven naartoe, wat willen we met ons leven doen, wat wille we verlangen, etc.
    - > We slagen er niet altijd in onze diepste verlangens waar te maken.
      - » Soms falen we in wat we doen, dat is schouwen: het intensief er mee bezig zijn.
      - » Op een ontvangende manier: het leven komt op ons af, we domineren het leven niet.
      - » Er is een bepaalde passiviteit: ik kijk naar het leven en ontvang het.
      - » Er is ook een bepaalde activiteit: ik ga met men leven iets doen, ik ga stappen zetten, ik ga in relatie met andere mensen.

⇒ Al deze woorden en ervaringen wijzen op de “geestelijke” of “spirituele” dimensies van het mens-zijn.

3.2 DE SPIRITUELE OF GEESTELIJKE DIMENSIE VAN DE MENS.

- We zijn vertrouwd met een aantal dimensies van ons menszijn waar we heel veel aandacht aan besteden:
  - Onze lichamelijke dimensie, onze emotionele dimensie, onze psychologische dimensie, onze sociale dimensie, onze economische dimensie, onze verstandelijke dimensie, onze wilsmatige dimensie, etc.
  - Elk van die dimensies vertoont zijn eigen “rationaliteit” en “logica”.
    - > Elk van de dimensies dwingt ons rekening te houden met beperkingen en met mogelijkheden.
    - > *Bv. Mijn lichaam geeft mij mogelijkheden maar legt me ook beperkingen op.*
    - > *Bv. Emoties geeft een kijk op de wereld die ons soms ook helemaal kunnen inperken bijvoorbeeld bij jaloezie.*
  - Elke dimensie vraagt oefening en training
    - > *Bv. we gaan sporten, we gaan spreken over onze emoties met vrienden, we oefenen ons verstand, etc.*
    - > Meestal loopt dat heel spontaan, maar dit vergt ook inspanningen.
  - Wanneer we ons de vraag stellen naar wie we als mens zijn, dan kijken we naar het samenspel van al deze dimensies in een soort holistische visie op de mens.
    - > De mens is veel meer dan alleen dan een wilsmatig, verstandelijk, economisch, lichamenlijk, wezen.
    - > Er is aan de mens iets dat vraagt: je moet kijken van zoveel mogelijk verschillende standpunten om te kunnen begrijpen wat de mensen eigenlijk echt zijn.
  - Eén van deze dimensies verwaarlozen, te hard benadrukken of vergeten levert een visie op de mens die te kort schiet.
    - > We mogen ons terecht de vraag stellen of we in de samenleving te veel aandacht geven aan Bv. Het verstandelijke of ons te sterk laten bepalen door emoties.
  - Wanneer aan een mens iets gebeurt, is het belangrijk om aan elk van deze dimensies aandacht te besteden.
    - > Met alle dimensies moet er rekening worden gehouden.
    - > *Bv. bij de gezondheid van de mens gaat het over het fysieke. De mentale gezondheid trachten we soms te weinig aandacht aan te besteden.*
  - In onze samenleving wordt de spirituele of geestelijke dimensie van de mens gemakkelijk vergeten en er worden ons weinig trainingsmiddelen aangeboden om in deze geestelijke rationaliteit binnen te treden.
  - In de lessen RZL wil onze universiteit deze spirituele dimensie van de mens benadrukken vanuit een holistisch mensbeeld op de menselijke persoon.
    - ⇒ Dat spirituele en geestelijke moet zeker ook aandacht krijgen!

3.3 ENKELE KENMERKEN VAN DE SPIRITUELE DIMENSIE EN RATIONALITEIT.

- In onze context, waar autark (autonoom, enkel van zichzelf afhankelijk) individualisme en onderlinge concurrentie sterk benadrukt worden, komt de spirituele dimensie onder sterke druk te staan.
  - > Men gaat ervanuit dat een spanning tussen mensen (onderlinge concurrentie) juist het beste in de mens zou oproepen en de mens sterker zou maken. maar dat maakt dat de spirituele dimensie onder zeer druk komt te staan.
  - > Relationaliteit en mededogen zijn twee belangrijke aspecten die zullen besproken worden.

- Enkele eigenschappen van de spirituele dimensie en rationaliteit:
  - A. De diepe lotsverbondenheid met al wat bestaat: we delen in het bestaan – “naaste”.**
    - > We delen het bestaan van de wereld waarin we leven. We delen het leven met onze naaste.
    - > Het is een grote uitdaging vandaag de dag, we zijn het een beetje vergeten. We voelen ons makkelijk de heerser (ipv de lotsverbonder) van de natuur. We voelen ons gemakkelijk als degene dat de meester is, diegeven die controleerd hoe de natuur moet gehoorzamen aan ons denken.
    - > Wij spelen inderdaad een grote rol in de natuur, maar er is meer dan dat. Wij zijn ook een stuk van die natuur en hangen af van de dynamiek van de natuur.
    - > Lotsverbondenheid is wat ons verbindt met onze medemens, we delen dat lot met onze medemens. Je kent niet iedereen op de wereld, maar je deelt wel eenzelfde wereld, het is iets dat ons gegeven is.
      - “Mededogen” als diepste eigenschap van de mens (splangnitzomai).
        - » = de capaciteit om mee te voelen met de andere mens, de diepste eigenschap van de mens is.
        - » We laten ons raken door het lot van onze medemens. We laten ons ontroeren en bezighouden met wat de andere doet en is.
        - » Splangnitzomai = Bewogen worden tot in je ingewanden, het voelen van een andermans pijn, zo bewogen worden daardoor: er gebiert iets bij/aan iemand anders en voelt het zelf ook omdat het eigenlijk ook gewoon bij jezelf gebeurt.
        - » *Bv. Je valt en iemand komt je helpen. Je voelt als die persoon je helpt, hij jou pijn ook voelt.*
        - » *Bv Als iemand zegt dat hij verliefd is. Dit kunnen we plaatsen omdat we zelf die gevoelens ook kennen. Het is iets dat we gemeenschappelijk hebben, een diepe lotsverbondenheid met al wat bestaat.*

  - B. Het bestaan als “gave” en zo ook als opgave vanuit diepe afhankelijkheid en passiviteit.**
    - > = Het besef dat het leven en alles wat we krijgen dat het een geschenk is.
    - > We hebben onszelf gekregen en zijn dus eigenlijk zelf een geschenk.
    - > Dit betekend een diepe passiviteit: het leven komt op me af en wordt me gegeven om het te leven, het wordt een opgave.
    - > Het leven is een geschenk dat ons iets doet doen.
    - > Opgaven = het uitpakken van het geschenk. We zijn in ons leven ten diepste afhankelijk, er is iets dat ons draagt. In vele geloven duikt hier “God” op, iets dat ons verbindt met anderen.

  - C. “Lotsverbondenheid” en “roots” : IMMTRA.**
    - > IMMTRA = Transcendentie (=iets dat ons overstijgt) + Immanentie (=een levensprincipe in onszelf dat ons tot lotsverbondenheid oproept)
    - > Dat overstijgende en dat levensprincipe komen samen in de hele werkelijkheid.
    - > God is niet alleen die verafgaande God, God is ook dat diepe innerlijke leven dat ons drijft.

  - D. Een stapje terugnemen: “wat voel ik?” – “waarheen leidt het me?” (volgende kleine stap).**
    - > = re-legere: Het afstand kunnen nemen om beter te kunnen zien wat er aan de hand is.
    - > *Bv. Wat voel ik, wat gebeurt er in mij en daar tijd voor nemen.*
    - > Vaak ben ik door wat er in mij gebeurt overweldigd en is het moeilijk om afstand te nemen van jezelf om zo te zien wie je bent.
    - > Dit is een hele spirituele stap.
    - > Om dan te vraag te stellen wat lijdt me nu?
      - » Wat is de volgende stap die ik in mijn leven ga zetten?
      - » Waarom voel ik woede, wil ik niet anders zijn dan die woede? Wat doe ik als volgende stap? Hoe ga ik op die woede ingaan, kan ik ze bespreekbaar maken?
      - » Processen van vergeving en processen en verzoening.

E. Narrativiteit: we leren uit verhalen en vertellen verhalen (sprookjes, tradities, ...).

- > = De rationaliteit van het spirituele.
- > Rationaliteit is geen handboek: dit is niet een weten op de manier waarop je je lichaam of wetenschappen kent. Het is een weten dat bestaat uit contact en het leven met andere.
- > Het verhaal is iets dat aangereikt wordt, het is een stuk leven waarin je zelf kan kruipen, waarin je je eigen verhaal kan gaan vertellen.
- > Als je kijkt hoe mensen liefdevol met elkaar omgaan, doet ons de vraag stellen: wat is da nu voor mij, liefdevol met anderen omgaan?
  - » Het is daarom belangrijk dat wij romans en sprookjes lezen, om op die manier jezelf te ontdekken.
  - » Die verhalen worden aangeboden om ons structuur te bieden.
  - » Belangrijk om te weten welk de verhalen of de sprookjes zijn waaruit wij leren, welke verhalen helpen ons om zelf in het leven te gaan staan.
  - » Die verhalen waren vroeger gedeelde verhalen, maar dat ligt vandaag veel moeilijker.
  - » Welk zijn de verhalen die jou vormen?
  - » De universaliteit is zo een verhaal. Evangelie is daardoor zo belangrijk, ze stappen mee in het verhaal dat verteld wordt.

F. We staan in narratieve tradities die ons inbedden en die we overwegen (religie) en in gesprek brengen.

- > = Welke zijn de verhalen die ons vormen en die we met elkaar delen.

G. Troost en troosteloosheid als criteria voor spirituele rationaliteit.

- > = Het gaat in de spirituele dimensie niet noodzakelijk over heb ik gelijk of ongelijk, is dit juist of is dit fout.
- > De vraag in de spirituele dimensie is: geeft dit troost, of maakt men dit troosteloos?
- > Troost heeft te maken met wat me levenskracht geeft in de zin van hoop, geloof, vertrouwen, liefhebben.
- > Dit noemen we in de religieuze tradities "troost".
- > Dit kan ook droefheid zijn om iets wat niet gelukt is, iets wat je niet tot stand hebt kunnen brengen.
- > Troosteloos is het is ook niet kunnen omgaan met de natuur die ons draagt en het uitbuiten van die natuur. Wat past er echt dicht bij ons als mens, wat troost ons met de gedachte "ik ben een mens en dat is goed"?

4. HOORCOLLEGE 4) METHODEN VAN LEVENBESCHOUWELIJKE RATIONALITEIT.

4.1 METHODEN VAN LEVENBESCHOUWELIJKE RATIONALITEIT.

- De spirituele dimensie vraagt om een eigen rationaliteit, een eigen aanpak, eigen methodiek.
- Enkele van deze methodes willen we verder toelichten.
- We geven eerst een overzicht van levensbeschouwelijke methodes.

1. Innerlijke aandacht

- = Hoe bouw ik innerlijke aandacht op voor mijn geestelijk leven? Hoe word ik mij bewust van wat mij in de diepte drijft, naar mijn levensdoel toe of van mijn levensdoel weg. Wat is het dat mij leven geeft? Waar word ik echt mezelf, waar zijn de krachten die mij bezighouden?
- Voorstel: stapje terugnemen om te kijken wat er nu aan de hand is met die gevoelens en bewegingen die we in de directe ervaring meemaken. Laten die ons toe om naar onze echt levenskern toe te dringen? Laten ze ons groeien in hoop en geloof en liefde?
- *Bv. Wat heeft me angstig gemaakt, hoe ben ik daar mee omgegaan, hoe zou ik daarin kunnen groeien, etc.*
- Het is een soort bewustzijnsonderzoek: ik word bewust van wat er in mezelf leeft.

2. Geestelijk gesprek

- = Het samenzijn met iemand en het durven spreken op een zeer kwetsbare manier van wat in de gesprekspartners in de diepte omgaat.
- Het geestelijke gesprek geeft de mogelijkheid om helderder zicht te krijgen over wat mezelf beweegt.
- Het is een belangrijke methode om te cultiveren, het praten met iemand anders over wat er in mijn spirituele leven gebeurt.
- Soms krijgt dat de naam begeleiding, wanneer we een persoon hebben waar we graag met dit geestelijke leven thuishouden (*een soort professor of leraar in het geestelijke leven*).
- Beroep doen op andere mensen om in gesprek met hen inzicht te krijgen in ons eigen spirituele.
- Het opentrekken naar iemand anders over wat in ons gebeurt.

3. "Persoonlijke ontmoeting"

- = Zich de vraag stellen welke ontmoetingen maak ik mee die mij tot een sterkere, betere menselijke persoon maken en die mij doen ontdekken wat het betekent een menselijke persoon te zijn.
- Het is niet een ontmoeting tussen 2 personen, maar een ontmoeting die in mij, mijn persoon zijn oproept in haar beste kwaliteiten, die mij doet ontdekken wie ik als persoon mag en kan zijn.

4. Doorgeven van "gestolde" ervaring – narrativiteit/ mystagogie/ voorbeelden (D. Bonhoeffer, A. Swartz)

- = Heeft te maken met een vorm van studie.
- Er zijn mensen en gebeurtenissen die ons doorgegeven worden als een gestolde geestelijke ervaring.
- Mensen die ons iets vertellen, aanbrengen.
- = Proces van narrativiteit: =je vertelt een verhaal/brengt een kunstwerk en degene die het ziet, moet zo intreden om zo zelf te ontdekken welke waarden en welke innerlijke bewustzijnsmomenten in zijn/ haar eigen leven aanwezig zijn.
- Het inwijden van het mysterie van het innerlijke leven: Om zo te gaan ontdekken dat we zelf ook innerlijk leven hebben.
- *Bv Genasius van B. schrijft een boekje over zijn eigen geestelijke ervaring, verhaal van de pelgrim. Als je dat leest ga je je de vraag stelle: en hoe zit het nu eigenlijk me mij?*

5. "Tekenen van de tijd" – diepere lagen van wat ons gebeurt – onderscheidingsdriehoek

- = Er gebeurt ons heel veel, er gebeuren belangrijke dingen en dat openbaart diepere lagen wat aan ons gebeurt.
- *Bv. Corona: hoe reageren mensen, wat onthult zich in zo een crisissituatie; op persoonlijk vlak, in de samenleving, vanuit verbondenheid. & welke modellen hebben wij om daar mee om te gaan (=onderscheidingsdriehoek).*
- Het analyseren, onderscheiden van de tekenen van de tijd: welke veranderingen, welke uitdagingen vinden plaats.

6. Gemeenschapsopbouw – kerk, parochie

- = Hoe bouwen we vanuit die levensbeschouwelijke betrokkenheid op elkaar, hoe bouwen we van daaruit gemeenschap op?
- Waar geloven we als gemeenschap in, waar vertrouwen we op, welk visioen dragen we, waar willen we met onze samenleving naartoe?
- Christelijke traditie zijn daar 2 termen voor: kerk & parochie; hoe doen we aan levensbeschouwelijke gemeenschapsopbouw & de vraag: wat weerspiegelt onze samenleving vandaag van een diepere kern van overtuigingen naar welke wij leven.

- Het niet stellen van die vraag ontnemt ons de verantwoordelijkheid om een gemeenschap op te bouwen.
- Hoe bouwen we gemeenschap op vanuit die spirituele dimensie die ons alle bezielt en samenbrengt.

7. Aandacht voor levensritmes (individueel en gemeenschappelijk) – liturgie en rite

- = Rites bestaan in al onze gemeenschapsvormen.
- *Bv. Opening academische jaar: eucharistieviering, toespraken, etc. Hebben dus een aantal momenten in het jaar waarin de universiteit laat zien wat ze bezielt en wat ze is.*
- *Bv. Een liturgie waarin we denken aan de mensen van de universiteit die overleden zijn.*

8. Visioen-denken – structuren van hoop en toekomst – verbeelding

- = Een visioen heeft iets mysterieus, wazig (het is geen geheim) & om het te kunnen beschrijven moeten we dit delen met anderen.
- Dit vraagt een zo groot mogelijke verbeeldingskracht rond een doel dat we stellen in de toekomst, maar dat we niet precies kunnen vatten, enkel door er samen aan te beginnen werken.
- *Bv: Hemel, niemand weet hoe de hemel eruitziet. Maar we willen toch werken vandaag in de richting van dat visioen: werken in de richting van een hemel samenleven.*

9. Onderscheiding – persoonlijk, gemeenschappelijk

- = Alle methodes zijn vormen van onderscheiding, ontwaren van wat belangrijk is en welke beslissingen we gaan nemen en het vermogen om te kunnen zeggen “we maken een keuze”, we maken een bepaalde weg.
- Men spreekt dus ook van gemeenschappelijke onderscheiding, maar ook van een gemeenschappelijke apostolische onderscheiding = men valt terug op ervaring van mensen die in de geschiedenis van onderscheiding ons vooraf zijn gegaan/ het is een ervaring die toekomst ontwerpt.
- Methodes die we kunnen oefenen: als we beslissingen gaan nemen in ons leven; Hoe gaan we te werk en waar houden we rekening mee?

4.2 PERSOONLIJKE ONTMOETING.

- “Ontmoeting” of “gesprek” is de basisrealiteit van ons bestaan: we bevinden ons steeds in gesprek of in ontmoetingsverbanden en een individu bestaat in het netwerk van relaties dat dit individu draagt.
  - > Een individu staat niet op zich alleen, je spreekt over een hele wereld die dat individu mee draagt.
  - > Een hele geschiedenis van relaties die u nu maakt tot wie je nu bent.
  - > Ik plaats me in een netwerk van relaties waar ik keuzes in maak.
- Deze relationele werkelijkheid blijkt in ons dagelijkse leven, maar is tevens een grondstructuur (ontologisch) van de werkelijkheid als geheel.
  - > Er is niets dat niet in relatie geboren wordt en met niets in relatie staat.
- Dit perspectief is niet vanzelfsprekend in onze westerse samenleving, die het individu beschouwt als de diepe bestaansstructuur
  - > Een soort punt waaruit we vertrekken en relaties opbouwen, een verzameling is een bundeling van een aantal elementen en die elementen die kunnen allerlei soorten relaties aangaan met elkaar.
  - > Dat geeft de indruk dat we eigenlijk vertrekken vanuit een element en dan een bijvoegsel aan het element is: de relaties waarin dat element treedt en beslist om te treden.
  - > Bv. Mensen nemen de beslissing: ik ga met die persoon een verbondenheid aan.
  - > Wat is de basis van het menselijke bestaan? Het eerste is niet het element, maar de verzameling die de elementen verbindt (een fundamentele relatie). Zoals dat mededogen van die jonge mensen waar de directeur verantwoordelijk voor was.
  - > “ik denk dus ik ben” is een foute opvatting?
- Daar tegenover kan men stellen: de werkelijkheid bestaat niet uit afgezonderde individuen die met elkaar relaties kunnen aangaan, maar uit een relationeel kluwen (samenzijn) waaruit telkens weer subjecten of individuen ontstaan die de hen opbouwende relaties vorm geven.
  - > Waardoor dat onderliggende, dat relationele kluwen steeds meer vorm krijgt en dat nieuwe patronen kan opbouwen waaruit nieuwe individuen kunnen ontstaan die nieuwe relaties kunnen aangaan.
  - > We kunnen ons niet losweken uit het relationele gebeuren dat ons als individuen bepaald en dat de geschiedenis van het universum bepaalt.

- “Persoonlijke ontmoeting” is zo, niet een ontmoeting tussen twee onafhankelijke personen, maar een ontmoeting waarin iemand “persoon” wordt, en ontdekt wat het betekent persoon te zijn.
  - > Een persoon is diep in zich niet afgezonderd, maar een subject dat zich altijd al in relaties voorvindt om zichzelf te kunnen ontdekken/bepalen.
- We nemen een voorbeeld uit de Bijbel, uit het Nieuwe of Tweede Testament: de persoonlijke ontmoeting tussen Jezus en de Syro-Fenicische vrouw (Marcus 7:24-30).
  - > De vrouw woont in een streek van Fyrus, Jezus is hier naartoe gevlucht omdat hij zoveel onbegrip vindt bij zijn Joodse lotgenoten, hij krijgt weerstand, ze verzetten zich tegen hem. Ook zijn leerlingen en zijn vrienden begrijpen het niet. Jezus is ontgoocheld en trekt weg en komt terecht bij de vrouw. De vrouw heft een zieke dochter en zegt aan Jezus “zou u mijn dochter willen genezen”. Jezus zegt “laat mij gerust, ik weet niet meer wie ik zelf ben”. Het was een manier om de vrouw weg te jagen. Ze bleef aandringen en antwoordde hem “je hebt gelijk, we laten de honden niet van tafel eten, maar de kruimels die van tafel vallen mogen de hondjes wel hebben”. Dat antwoord brengt in Jezus iets tot stand, hier wordt hij in zijn ontmoediging ontregeld. De vrouw daagt mij uit in wie ik ben, de vrouw zegt mij wie ik ben. God ziet in de vrouw de Vader. Die ontmoeting hermaakt/herschepert wie hij is als persoon, wie hij kan betekenen voor anderen.
  - > Dat is een persoonlijke ontmoeting. Een ontmoeting waarin je uitgedaagd wordt om terug persoon te worden en om terug te doen waartoe je eigenlijk tot in staat bent. Jezus geneest vervolgens ook de dochter en keert vervolgens terug naar zijn stad. Hier wordt ook duidelijk dat Jezus er niet alleen is voor de Joden. Je kan de Vader ook ontdekken buiten de Joodse gemeenschap. De ontmoeting structuur is de basisstructuur van ons eigen leven.
- Herken je de ervaring van “persoonlijke ontmoeting” in je eigen leven?
  - > Mensen die je zo weten te bemoedigen dat je weet wie je bent. Goede vraag om je levensgeschiedenis terug te bekijken en hoe is deze opgebouwd door zo een persoonlijke ontmoeting.

4.3 NARRATIVITEIT EN MYSTAGOGIE.

- Het verhaal van de ontmoeting tussen Jezus en de Syro-Fenicische vrouw als uitdaging om het eigen leven te verkennen.
  - > *Waar zijn de ontmoetingen die mezelf uitdagen om opnieuw in mezelf te geloven. Narrativiteit= Je treedt in een verhaal binnen, je neemt aan het verhaal deel om er dan uit te komen met je eigen levensverhaal en zo eventueel je eigen levensverhaal te gaan schrijven.*
  - > **Mystagogie**= *binnentreden in het mysterie van het leven van anderen opdat je ook je eigen levensmysterie zou mogen raken).*
- Zie ook het sprookje: “Die unendliche Geschichte” (“The Neverending Story”) – Michael Ende. (Sprookjes willen jonge en oude mensen in een verhaal binnentrekken zodat die mensen hun eigen levensverhaal herschrijven. The Neverending story → het gaat over een jongen (Bastiaan) en die zijn moeder is gestorven en hij kan daar niet mee leven en kan geen weg met zijn rouw en zijn vader kan hem niet helpen en zit zelf in het rouw. De jongen vlucht weg op een dag en steelt een boek in een boekenwinkel en vlucht naar een zolder. Het verhaal dat zich telkens weer herhaalt. Het is een typisch verhaal van sprookjes (maar de schoonheid van het landschap verdwijnt achter een masker). Het rijk heeft een verlosser nodig, een groot deel van het boek wacht op die verlosser. Dit is hetzelfde bij Bastiaan, zijn levensvreugde was vernietigd, maar op een bepaald ogenblik dringt het tot hem door dat hij de verlosser is. Hij herschept dat rijk en ontdekt zijn levensdoel opnieuw. Dit boek is een uitdaging opdat Bastiaan terug zichzelf zou worden.
- **Narratieve structuur:** hermeneutiek en heuristiek – lezen van een tekst om een tekst te schrijven. Mensen zijn narratieve wezens – zelfs in het studeren.... (Cf Paul Ricoer). Voor de ontdekking en ontwikkeling van de spirituele ervaring is narrativiteit noodzakelijk. (*Wij leven van verhalen en verhalen doen ons ontdekken wie we zelf zijn. Het verhaal als grondstructuur van ons bestaan. je doet het aan de hand van van anderen te leren. Door anderen hun levensverhaal te begrijpen*)
- **Voorbeeld 1: Dietrich Bonhoeffer (> zien – oordelen – handelen – vieren [onderscheiden])**
  - > Hij zag het gevaar van de ideologie van Hitler. Hij had dat snel door dat dit niet kon overeenkomen met wat christelijke overtuigen waren. Hij was één van de eerste mensen om dat in Duitsland te zien en te zeggen dit kan niet. Hij wist dat het verzet niet makkelijk zou zijn, omdat het naziregime zo sterk was. Het had iets intellectueel heel verlokkelijk en verleidelijk. Hij is op studiereis gestuurd naar de VS. Hij schrijft een brief dat hij het niet kan end at hij terug moet, omdat hij bij zijn mensen wil zijn. Hij keert terug naar Duitsland en lijdt een ondergronds seminarie. Hij wordt ook gevraagd door een aantal mensen om hen te helpen in het verzet tegen Hitler. Wordt

gevangengenomen en wordt opgehangen. Het was niet eenvoudig om te zien en te oordelen. Je kan op sommige momenten alleen nog maar vieren waar je echt in de diepte in gelooft (tekst homilie).

- > Zien is gewaarworden wat er aan de hand is. Oordelen is vanuit een bepaalde overtuiging, narrativiteit zeggen dit kan of dit kan niet. Zien en oordelen zit vervat in een ruimer handelen. Ik ga stappen ondernemen, ik ga keuzes maken en die keuzes kunnen mij leiden tot een situatie waar het vieren alleen nog maar mogelijk is (in het eigen hart of met andere mensen samen).
- **Voorbeeld 2: Aaron Swartz.**
  - > Op een bepaald ogenblik werd hij bewust van het feit dat er onrecht steekt in het ter beschikking stellen voor betaling van bibliografieën en artikels en databanken met artikels in. Zelf binnengebroken in databanken en die zo ter beschikking gesteld aan anderen. Vervolgens opgepakt en zelfmoord gepleegd. Manifesto: zijn diepe overtuiging spreekt als een spirituele kracht.
- **Mystagogie:** door het mysterie van het leven van een vriend ingewijd worden in het mysterie van het eigen leven. (Cf. de interpretatie van de Geestelijke Oefeningen van Ignatius van Loyola door Roland Barthes).
  - > Een verhaal is een geschenk opdat levensvreugde van de auteur zijn weg mogen vinden in levenswijsheid en levensvreugde van de lezer.

5. HOORCOLLEGE 5) ZIEN – OORDELEN – HANDELEN – VIEREN.

5.1 ZIEN-OORDELEN-HANDELEN-VIEREN.

- Onderscheiden betekent (a) ontwaren waar het op aankomt, en (b) ervoor kiezen.
  - We hebben dit in een vorige bijdrage narratief geïllustreerd aan het leven van Diertrich Bonhoeffer, en bij hem de basisstructuur “zien – oordelen – handelen – vieren” (Jozef Cardijn) aangegeven.
- Zien: zich laten raken (mededogen) én analyseren (“Tekenen van de tijd”).
- = zich in de situatie kunnen inleven, aanwezig kunnen zijn bij wat er gebeurt, zich laten raken door situaties die moeilijk en pijnlijk zijn.
  - Een aantal theologen zullen zeggen het zijn die mensen die eronder lijden die ons raken en die ons in beweging brengen. We voelen een basissolidariteit & en een lotsverbondenheid met hen die ons toelaat te zien wat er aan de hand is.
  - Zien heeft ook te maken met de middelen inzetten om te analyseren wat er aan de hand is (hoe komt het dat er zo een ziekte is, hoe komt het dat Hitler zo een macht kon krijgen). Het is zien naar een multidisciplinariteit van de blik, kijken op zoveel mogelijk verschillende manieren en er zoveel mogelijk mensen bij betrekken om te zien wat er aan de hand is. Leren in gesprek met elkaar beter verstaan wat er in ons gebeurt.
  - Bij klimaatverandering is men zich meer en meer bewust geworden en er zijn verschillende specialisten nodig om zo te kunnen analyseren en beter zicht te krijgen op wat er gebeurt. Ook bij corona veel perspectieven nodig om te kunnen begrijpen wat er aan het gebeuren is. Zien is het zich laten raken door een situatie.
- Oordelen: de verwijzing naar een dragend verhaal dat criterium is voor het oordeel
- = hoe gaan we een oordeel vellen over zo’n situatie? Hoe gaan we een uitspraak kunnen doen over hoe we een situatie opvatten.
  - Het vraagt de verwijzing naar een dragen verhaal dat criterium wordt voor het oordeel. () Het dragende verhaal van onze samenleving kan voor eens stuk egoïsme zijn anderzijds & dat kan het zien ook mee bepalen. Verschillende verhalen kunnen tegen mekaar botsen. Wat draagt ons samenleven zodanig dat we een oordeel kunnen uitspreken over wat we zien.
- handelen: de concrete inzet
- = welke concrete inzet gaan we hebben? Wat gaan we doen? Als ons oordeel zegt dat we in coronatijden mee verantwoordelijk zijn voor andere mensen in onze samenleving dan is het vanzelfsprekend dat we gaan handelen vanuit die verantwoordelijkheid. (Positieve inzet: bij Dietrich: gaat zich concreet inzetten in het verzet.)
  - Zien, oordelen, handelen hangen dus eigenlijk in elkaar → je handelt vanuit wat je gezien hebt en vanuit wat je oordeel is en dikwijls verfijnt je oordeel omdat in je handelen geconfronteerd wordt met mensen die slachtoffer geworden zijn van dat systeem of van wat gebeurt en dat je dat hebt leren zien omdat je je op een bepaalde manier inzet in je concrete handelen. Dit is hoe je bepaalde keuzes begint te maken.
- Vieren: een visioen voor een nieuw wereld
- = We doen dat dikwijls door het visioen voor een gedroomde, een nieuwe wereld te vieren. Dat vieren is: rituelen opzetten, samenkomen rond iets wat we nog niet hebben maar wat we verlangen en kracht willen opdoen om het te bereiken.
  - Een beeld van de wereld zoals die nog niet gerealiseerd is maar dat beeld gaat je kracht geven om in het heden te handelen zodat je in het heden verandering kan aanbrengen en zo duidelijker maakt hoe je het visioen kan gaan realiseren. De vaagheid in het visioen geeft een opening naar een nieuwe mogelijkheid.
- ⇒ Deze vier elementen zijn niet lineair, maar circulair verbonden en vormen een dragende dynamiek.
  - ⇒ Dit bepaalt hoe wij als mensen zijn. Als één van die elementen ontbreekt is het iets waar we elkaar op kunnen aanspreken. We hebben elkaar nodig om beter te zien, te oordelen, te handelen en beter te vieren. De dragende dynamiek is de dynamiek van het onderscheidende leven

5.2 TEKENEN VAN DE TIJD – ONDERSCHIEDINGSDRIEHOEK.

- “Tekenen van de tijd”:
  - Belangrijke tijdsgewrichten die ook een diepe spirituele betekenis in zich dragen.
    - > Betekenis in zich draagt naar de vraag toe hoe we met elkaar verbonden zijn
- Onderscheidingsdriehoek in tijden van “crisis”
  - = Een moment waarop je uitgedaagd wordt om te onderscheiden en om beslissingen te nemen om jezelf als persoon te ontwikkelen:
    1. Persoonlijke Overtuigingen
      - » Crisis: moment van vereenzaming of verlatenheid en je in vraag stelt of je vertrouwensvol nog kan omgaan met anderen
    2. Overtuigingsgemeenschappen.
      - » Groep van mensen die je de verhalen geeft die jou oordelen mogelijk maken.
      - » Crisis: je kan in een gemeenschap geleefd hebben die veel kwaad gedaan heeft, bv: seksueel misbruik in de kerk: hoe is de overtuigingsgemeenschap dan gestructureerd en opgebouwd dat zo iets kan gebeuren?
    3. Samenleving of Leefwereld
      - » De brede samenleving waarin je leeft en die je leven ordent, maar waarin de crisissen ook naar boven komen.
      - » Crisis: diversiteit, planetaire uitdagingen, etc.
- ⇒ Drie hangen samen. Er ontstaat een soort spel in je onderscheidingsvermogen tijdens een crisis tussen persoonlijke overtuigingen die met elkaar kunnen botsten, tussen overtuiging gemeenschappen die hun eigen belangen naar voor proberen brengen (politieke partijen & kerken) en tussen de samenlevingen hoe deze gestructureerd wordt en dat is dikwijls een domein van politiek en economie en het recht.
- Valkuilen in de onderscheidingsdriehoek:
  - Spanningsverhoudingen; overdreven individualisme (Ayn Rand); verengende en sectaire groepsdrang (Armin Malouf: “Les identités meurtrières”); verdwijnen van de spirituele dimensie (mediocratie – Alain Deneault; TINA).
  - Er zijn in die driehoek veel valkuilen mogelijk: onvoldoende rekening houden met de dynamiek die in het spel treedt. Het kan zijn dat we één van hoekpunten te sterk benadrukken.
    - > *Bv persoonlijke overtuiging*
= ik ben degene die weet hoe het moet, ik bepaal hoe we het leven moeten inrichten → overdreven individualisme. Een soort narcisme waardoor ik me op mezelf betrek en waardoor ik de hele wereld vanuit mezelf beoordeel. Het kan dat men een bepaalde groep ga vooropstellen of zichzelf zien als de beste concurrent die de andere moet dwingen om te passen in het perfecte plan.
    - > *Bv: overtuigingsgemeenschap*
= ze kunnen echter ook een verengende groepsdrang tot stand brengen die ons verhinderen om ons open te stellen. we nemen enkel die blik vanuit die overtuigingsgemeenschap & we willen niet meer in gesprek treden met mensen die deze overtuigingsgemeenschap niet delen. Het kan een zeer negatieve kracht worden. → Rooms katholieke kerk: seksueel misbruik. Het is alsof men zich een identiteit toeneemt die geen rekening houdt met andere identiteiten. De andere mag niet meer bestaan of moet zich reduceren tot wie mijn overtuigingsgemeenschap eigenlijk is. Maar als de identiteit een afgesloten identiteit wordt, dan ontstaat er een zwaar probleem. Onze identiteit is een geschiedenis onderweg, we groeien constant door gesprekken te hebben met diegenen die onze identiteit niet hebben. Dat vraagt heel wat werk en nederigheid om bereid te zijn en te luisteren naar mensen die ons zouden kunnen veranderen.
- Er zijn 3 types van gesprekken tussen overtuigingsgemeenschappen en de individuen.
  - **Exclusivisme:** ik heb gelijk en jij moet je bekeren tot mijn standpunt indien je gewaardeerd wil worden en wanneer je dat niet doet sta je erbuiten, dan besta je niet meer
  - **Inclusivisme:** Mijn standpunt is breed en groot genoeg om toe te laten dat ik jouw standpunt daar binnenbreng & dat jouw standpunt een onderdeel is van het standpunt dat ik zelf heb. Het is een aanpassing, je standpunt wordt maar gewaardeerd als het in bepaalde mate correspondeert aan het mijne.
  - **Pluralisme:** meestal: ik heb mijn standpunt en jij hebt jouw standpunt en we leven gewoon vreedzaam naast elkaar. Maar het is eigenlijk: Het in gesprek toe treden en het andersheid van de andere als een geschenk aanvaarden. Mijn identiteit bouwt maar op in de mate dat ik toelaat dat de ander op mij inwerkt als de andere die die andere is. Het is wanneer je echt anders bent, wanneer je ons als identiteit uitdaagt om nieuwe wegen te gaan. Onze identiteit mag geen moordende identiteit zijn die de andere geen leven meer geeft.

- > *Bv: samenleving*
 = hoe zien onze samenlevingen eruit. Er is veel te zeggen over de uitdagingen die gaande zijn (economie, duurzaamheid,..). Hoe groot beschouwen wij onze samenleving. Wat ergens anders in de wereld gebeurt heeft effect op wat er hier gebeurt (voor het coronavirus is iedereen gelijk). We beschrijven onze leefwereld normaal als wat we wereldbeelden noemen. Het is een beeld dat we ons vormen in de wereld waarin we leven ons te kunnen situeren, een zekere vastheid en vertrouwen te kunnen vinden om daarin te kunnen handelen. Dit wereldbeeld van de moderniteit is onder de kritiek gekomen. TINA: je moet op deze manier leven want de economie schrijft het jou voor. Maar misschien zijn er toch alternatieven denkbaar die rekening kunnen genomen worden. Misschien zijn we Aan het evolueren naar een wereldbeeld van duurzaamheid.

➤ Welke tekenen van de tijd mogen ons leiden?

- Dat samenspel van deze 3 is belangrijk om het gesprek in tijden van crisis te handhaven. Het anderszijn als een criterium te handhaven. De openheid naar de anderen veilig te stellen. als dit niet meer gebeurt wordt het een spirituele crisis → hoe moeten we het samenleven met anderen gestalte geven. We hebben een leefwereld nodig die ons plots voor feiten stelt waar we nooit aan gedacht hadden en confronteert met leed en onzekerheid waar we samen een antwoord op kunnen bieden. Wanneer deze onderscheidingsdriehoek verengd tot “mijn persoonlijke overtuiging”, tot “mijn overtuigingsgemeenschap” ,... dan zijn we op een slechte weg. De spirituele dimensie is de dimensie die ons samenzijn en de lotsverbondenheid samenroept & welke tekenen van de tijd mogen ons dan leiden? (Vb tekst populorum comunium).

5.3 GEMEENSCHAPSOPBOUW – KERK EN PAROCHIE.

- De droom van religie is het heilzaam samenleven met iedereen.
- Gemeenschapsopbouw, hoe doen we dit en hoe gaan we daar mee om?
- We concentreren ons op begrippen en structuren van de Rooms Katholieke Kerk, maar de karakteristieken die we daarvan weergeven zijn ook veel breder van toepassing en het loont de moeite om deze kenmerken op andere instellingen toe te passen.
  - > De vraag naar gemeenschapsopbouw vind je terug in alle religies.
  - > Het christelijke perspectief: Iedereen hoort erbij.
    - » Solidariteit is er het uitgangspunt

➤ KERK – ÉGLISE: kuriakos/ ek-kaleô ... vragen van “identiteit” ... zie schema (cf TOLEDO)

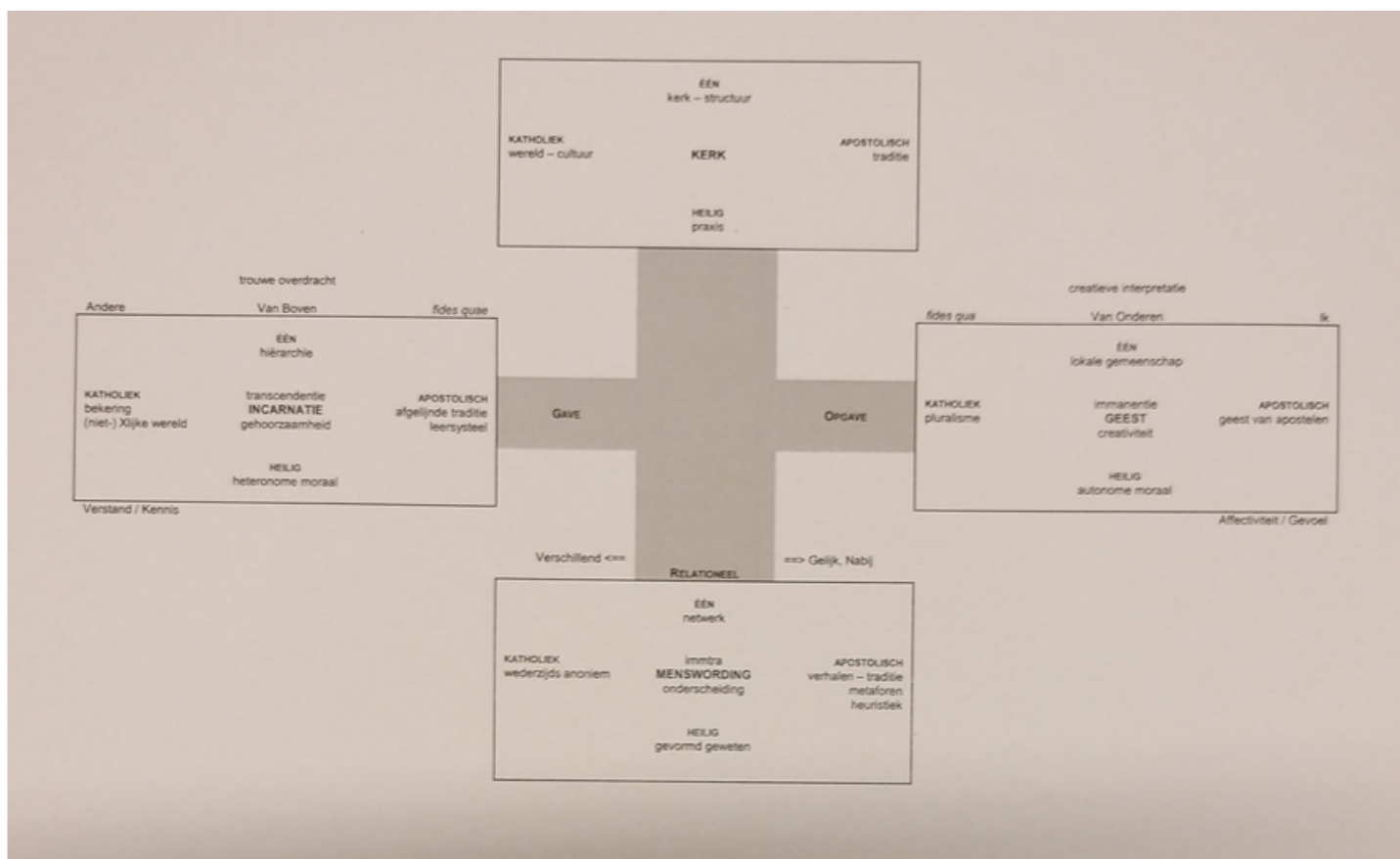
- Één; Heilig ; Katholiek ; Apostolisch.
  - > Één: hoe worden we één.
  - > Heilig: wat is heilig voor ons, wat zijn de diepe waarden van onze gemeenschap, wat willen we bereiken in de diepte.
  - > Katholiek: Welke zijn onze relaties tot de anderen (de grote diverse wereld).
  - > Apostolisch: Hoe ga ik om met traditie/ verhalen die mijn gemeenschap opbouwen (Bv. scheppingsverhaal) + deze traditie creatief te laten werken in de wereld vandaag (Bv. wat doe ik met het erfgoed dat ik heb gekregen).
- Waar geloof je uiteindelijk in, wat is voor ons echt belangrijk.
- Wie of wat is de heer van ons leven: zoek naar wie of wat je leven eigenlijk beheerst.
- Het heeft ook iets uitdagends: Het verlangt dat je meegaat met het ideaal
  - > Kerk is een oproep tot gemeenschap.
- De termen worden vaak gebruik als een vraag naar identiteit.
  - > Identiteit in de negatieve zin van het woord: de anderen zitten elders.
  - > Ik behoor dit die groep, en diegene die er niet bijzit wordt uitgesloten.
  - > Identiteit is eigenlijk een zoektocht wie we zijn door ontmoetingen met anderen (die aan de andere kant staan en eerst zou willen uitsluiten).
    - » Identiteit is iets veranderlijk.
  - > Kerk is op die manier een afsluiting/afgrenzing: ik zit hier, en jij zit daar.

➤ PAROCHIE: par-oikos

- Parochie zijn bijvoorbeeld buurten die samenkomen om te kijken wat hen in de diepte drijft.
  - > Het kerkelijke krijgt er vorm.

- > De kleine spirituele gemeenschap waartoe we behoren.
  - > Hier kunnen we geen grenzen stellen (kunnen geen buurten afsluiten).
  - Kerugma (verkondiging);
    - > Wat wil je zeggen, wat is voor jou belangrijk, wat heb je geleerd aan gemeenschapsopbouw, en kan je mij deze dingen zeggen.
    - > Het delen van je eigen verhaal.
  - Liturgie;
    - > We moeten het mens zijn vieren, we moeten durven spelen met het mens zijn en durven dromen en ontdekken.
  - Diakonie (dienst);
  - Communio (gemeenschap)
- **ONDERSCHEIDENDE GEMEENSCHAPPEN:** barmhartigheid/ synodaal (sun-hodos; parresia; nederigheid).
- Synodaal samenzijn = bereid zijn om naar elkaar te luisteren, het samen luisteren naar wat er in onze gemeenschap naar boven komt.

SCHEMA:

6. ONDERSCHIEDING.

6.1 ONS BESTAAN: ONTMOETING IN DE DIEPTE.

- Wij ontstaan uit ontmoetingen: onze persoonlijkheid wordt pas gevormd/ontdekt in de ontmoetingen.
- Het perspectief van “persoonlijke ontmoeting” en “lotsverbondenheid” in de ene schepping.
  - > Wij ervaren ons leven als gave, opgave, en overgave – fundamentele openheid om ons in de wereld te engageren en in de wereld te werken (werkelijkheid).
  - > Zo is “mededogen” – als passiviteit en activiteit – een omschrijving van een kernelement van ons bestaan.
  - > Deze diepte-ervaring vraagt om “onderscheiding”.
    - » De diepte ontwaren die er is, en uit deze diepte te leven.
- Het woord “godservaring” verwijst naar de herkenning en de opvolging van de diepte van de wereld die wij bewonen als een geschenk/ gave die ons draagt en stuwt tot engagement en gemeenschapsopbouw.
  - > Christenen spreken daarom over de drie-ene God: Vader (*schepper*) – Zoon (*engagement*) – Geest (*gemeenschapsopbouw*). (cf. Karl Rahner en Egied van Broeckhoven).
- Mogelijke voorbeelden van ontmoetingen in de diepte (3 tal).
  1. Directe, onmiddellijke ervaring: mystiek.
  2. Transcendentale ervaring (Karl Rahner)
  3. Narratieve ervaring.
    - » Hoe kan het verhaal van anderen ons engageren om diepte te ontdekken.
    - » Hebben we al besproken in een vorig hoofdstuk.

⇒ Puntje 1 en 2 worden vervolgend dieper besproken.

6.2 ONMIDDELIJKE (GODS)ERVARING: MYSTIEK (1).

- Definitie van Paul Mommaerts (Uit Nijmegen, Brugge in 1997): Wat is Mystiek?
  - > Hoe kunnen we dan, zo algemeen en omvattend mogelijk, de mysticus karakteriseren? Het is iemand die op overweldigende wijze de tegenwoordigheid ervaart van iets wat hemzelf overstijgt en veel werkelijker is dan al hetgeen men doorgaans voor werkelijk aanziet.
  - > Heel het menselijk bestel – de wereld waarin wij leven en die zo vanzelfsprekend en soliede lijkt – wordt voor de mysticus een doorzichtig decor, omdat een andere, uiteindelijke werkelijkheid zich aandient.
  - > En deze waarneming van een onvergelykbare tegenwoordigheid gaat gepaard met een complementair psychologisch fenomeen: de mysticus voelt zijn normale ik-heid verdwijnen. Zijn persoonlijkheid – dat is de bepaalde, eigen manier waarop men zijn bestaan leidt – verliest haar contouren.
  - > De beslotenheid van de mens die “zichzelf” is wordt bij hem doorbroken, zijn eenzaamheid wordt opgeheven.
- Zie voorbeelden: Camille C/ Blaise Pascal/ Egied van Broeckhoven/ Dag Hammarskjöld.

6.3 TRANSCENDENTALE ERVARINGEN (K. RAHNER) (2).

- Ignatius van Loyola in de beschrijving van Karl Rahner:
  - > *Ik zeg alleen: ik heb God ervaren, de naamloze en ondoorgrondelijke, zwijgende en toch nabije, die zijn Drievuldigheid naar mij toewendde. Ik heb God ervaren ook en vooral voorbij aan iedere aanschouwelijke verbeelding, Hem die als Hij zo vanuit Zichzelf iemand in genade nabijkomt, in het geheel niet met iets anders kan verwisseld worden.*
- Omschrijving van de transcendentale ervaring door Karl Rahner:
  - > *Das Subjekthafte, unthematische und in jedwedem geistigen Erkenntnisakt mitgegebene, notwendige und unaufgebbare Mitbewußtsein des erkennenden Subjekts und seine Entschränktheit auf die unbegrenzte Weite aller möglichen Wirklichkeit nennen wir die transzendente Erfahrung.*

⇒ Hoe kunnen we deze diepte-ervaring dan ter spraken brengen:

6.4 STRATEGIEËN OM DIEPTE-ERVARING TER SPRAKEN TE BRENGEN.

1. Woorden die verwijzen naar concrete effecten van de diepte-ervaring in ons leven.
  - > Beschrijven van veranderingen/bewegingen in het leven.
2. Narrativiteit: verhalen van diepte- of gods-ontmoeting.
  - > Vertellen wat er juist is gebeurd.
3. Woorden "openbreken".
  - > *Bv. God is almachtig, Maar hoe kan hij dan een steen maken die niemand kan dragen.*
  - > Het is een vorm van analogie.
4. Zwijgen en stilte als een uitnodiging.
  - > Je moet niet woorden gebruiken, maar zwijgen en stil zijn + laten gebeuren (vanuit de stilte aansluiting te vinden aan die diepte).
5. Overweldiging door woorden.
  - > Zoveel mogelijk woorden gebruiken zodat je een indruk geeft van wat in dergelijke ervaringen gebeurd.
6. Metaforen.
  - > Gebruikt een beeld om iets anders weer te geven.
  - > Gebruikt bekende menselijke ervaringen om een nieuwe ervaring aan te rijken.

6.5 LEREN ONDERSCHIEDEN: PERSOONLIJK EN GEMEENSCHAPPELIJK.

- Zowel ontdekken wat ons als persoon drijft, en als gemeenschap.
  - > Onderscheiden = Ontwaren.
- Er zijn verschillende methoden van onderscheiden mogelijk:
  1. De "tekenen van de tijd" "onderscheiden"; "onderscheiden waar het op aankomt"; ontwaren en kiezen.
    - > Belangrijke momenten waarin zich de diepte toont in wat we zijn.
  2. Persoonlijk en toch altijd gemeenschappelijk.
    - > Vraag die persoonlijk en tegelijk gemeenschappelijk wordt opgelost.
    - > In het gesprek met anderen, gaan we ontwaren. Andere helpen ons hierbij.
  3. De "wil van God"?
  4. Onvoorspelbaarheid van het proces: luisterbereidheid in situaties waar meerdere keuzes mogelijk zijn.
    - > Op onderscheiding bestaat geen vast antwoord.
    - > We moeten op zoek gaan naar antwoorden, maar we zijn niet zeker van een 'juist' antwoord.
  5. Troost en troosteloosheid (Ignatius van Loyola). Goede vruchten van de Geest: Galaten 5:13-26.
  6. Regels voor de onderscheiding der geesten: toebehoren en lotsverbondenheid, vergeving en vreugde, valse troost ontmaskeren en omgaan met angst, de weg naar de nederigheid (levensstrategie kiezen vanuit de diepte), de weg van het kruis en van de subversieve zachtmoedigheid, de vreugde van de verrezene en het verlangen naar engagement in dienst van het volle, scheppingswaardige leven.
  7. Narrativiteit: het Jezus-gebeuren als levende osmotische impuls (navolging). "Abba", Rijk Gods visioen, genezende omgang met mensen, aandacht voor de uitgeslotenen (ook zondaars), geloofscharter, mededogen, kruis en verrijzenis.
    - >

6.6 TROOST EN TROOSTELOOSHEID OP ZIJN IGNATIAANS.

- Geestelijke vertroosting:
  - > *Ik spreek van vertroosting wanneer er in de ziel een innerlijke beweging wordt veroorzaakt waardoor zij gaat ontvlammen in liefde voor haar Schepper en Heer. En vervolgens, wanneer zij niets wat op het aardoppervlak geschapen is op zichzelf kan liefhebben, maar alleen met het oog op de Schepper van dat alles. Eveneens wanneer zij tranen stort die haar tot liefde voor haar Heer bewegen, of het nu is van smart over haar zonden of over het lijden van Christus onze Heer of over andere zaken die in zijn dienst en lof op de juiste manier geordend zijn. Ten slotte noem ik vertroosting elke vermeerdering van hoop, geloof en liefde en elke innerlijke blijdschap die een oproep en aantrekking inhoudt tot het hemelse en het eigen heil van de ziel en haar aldus rust en vrede geeft in haar Schepper en Heer.*
- Geestelijke troosteloosheid:
  - > *Ik noem troosteloosheid al het tegenovergestelde. Bijvoorbeeld: duisternis en verwarring in de ziel, een beweging naar wat laag en aards is, onrust vanwege verschillende beroeringen en bekeringen, een neiging tot wantrouwen, de ziel die zonder hoop is, zonder liefde, geheel lui, lauw, droevig en als het ware gescheiden van haar Schepper en Heer.*